

З метою забезпечення позитивної мотивації учнів початкових класів доцільно використовувати такі прийоми: актуалізація вже наявних мотивів (похвала за попередні досягнення); перспективна мотивація (показ можливостей використання набутих знань у майбутньому); похвала при отриманні проміжних результатів; показ правильного зразка дії у тій чи іншій ситуації; «захоплення кінцевим результатом»; обмін ролями «вчитель — учень»; створення ситуації суперництва; порівняння результатів діяльності учнів, які володіють певним умінням, і тих, що не володіють ним.

Висновки. Отже, формування позитивної мотивації учіння передбачає спеціальні зусилля педагога, спрямовані на сприймання, осмислення учнем об'єктивного значення зовнішніх і внутрішніх стимулів учіння, набуття ним особистісних смислів.

У процесі формування позитивної мотивації учіння учнів 1 – 4 класів завданнями вчителя є:

- формування мотивів досягнення, налаштування на успішне виконання завдань;
- забезпечення умов для успішної діяльності, зацікавлення пізнавальним процесом;
- формування свідомого ставлення до результату навчальної діяльності;
- перетворення результату на мотив для нової пізнавальної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Амонашвили Ш. А. Воспитательная и образовательная функция оценки обучения школьников / Ш. А. Амонашвили. — М. : Педагогика, 1984. — 296 с.
2. Бирюков С. М. Изучение мотивов учебной деятельности младших школьников / С. М. Бирюков // Начальная школа. — 1999. — №10. — С. 31–33.
3. Божович Л. И. О мотивации учения / Л. И. Божович // Возрастная и педагогическая психология : хрестоматия. — М. : Академия, 2001. — 368 с.
4. Варганова И. И. К проблеме мотивации учебной деятельности младших школьников / И. И. Варганова // Психология образования : дайджест. — 2011. — №7. — С.13–15.
5. Гонтаровська Н. Б. Інтенсифікація навчання молодших школярів у контексті інноваційного освітнього середовища / Н. Б. Гонтаровська // Відкритий урок. — 2013. — №1. — С. 52–55.
6. Гословська І. Г. Формування позитивної мотивації навчання в молодших школярів на уроках математики / І. Г. Гословська, С. О. Скворцова // Наука і освіта. — 2000. — №6. — С. 18–24.
7. Гуманізація процесу навчання в початковій школі : навчальний посібник / за ред. С. П. Бондар. — К. : Стило, 2001. — 256 с.
8. Захарова А. М. Розвивальне навчання в початковій школі / А. М. Захарова // Психологія і педагогіка. — 2009. — №1. — С. 21–27.
9. Коломієць Н. Інтерактивні технології в особистісно орієнтованій освіті учнів початкових класів / Н. Коломієць // Відкритий урок. — 2010. — №17-18, вересень. — С. 12–15.
10. Леонтьев В. Г. Мотивационная основа учебной деятельности младших школьников / В. Г. Леонтьев // Психология образования : дайджест. — 2011. — №5. — С. 37–39.
11. Лусканова Н. Оценка школьной мотивации учащихся начальных классов / Н. Лусканова // Школьный психолог. — 2011. — №9. — С.8–9.
12. Малихіна О. Особливості мотивації учіння дітей молодшого шкільного віку / О. Малихіна // Початкова школа. — 2002. — №7. — С.51–54.
13. Набой С. Шляхи інтенсифікації навчання у початковій школі / С. Набой // Початкова школа. — 2012. — №11. — С. 1–5.
14. Циганенко Г. Безоціночне навчання як важлива умова розвитку мотивації досягнення успіхів / Г. Циганенко // Початкова школа. — 2012. — №9. — С. 22–24.

Сусь С.

Науковий керівник – доц. Калаур С.М.

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ЩОДО НАЛАГОДЖЕННЯ ПАРТНЕРСЬКИХ СТОСУНКІВ У КОЛЕКТИВАХ ПІДЛІТКІВ

Людина за своєю природою колективіст, її «єго» та індивідуальне начало найчастіше підпорядковані прагненню бути та жити у колективі однодумців, які розуміють та приймають її. Принципи розвитку особистості та колективу нерозривно пов'язані один з одним. Як зазначає Н. Якса «людина живе та розвивається у складній системі відносин – зі світом, природою, а найголовніше – з людьми» [9, с. 291]. У підлітковому віці вже існує зрілий

колектив з накопиченим досвідом певних колективних відносин, а також з досить високими моральними вимогами і сформованою громадською думкою, з якими підлітки себе дуже чітко співвідносять. Ми погоджуємося із науковцями [2] у тому, що життя загальноосвітнього навчального закладу становить для підлітків органічну частину їх власного життя, а шкільний колектив є для них тим найближчим середовищем, яке починає безпосередньо визначати формування багатьох найважливіших сторін їх особистості.

Відзначимо, що у наукових працях А. Капської, А. Коваленка, А. Макаренка, В. Сухомлинського, В. Москаленка, Л. Божович, Л. Завадської, Л. Орбан-Лембрик, М. Корнева, Ю. Шадського досліджувалися особливості та значення підліткового колективу, а також проаналізовані психолого-педагогічні процеси його формування та згуртування. Однак, практичні механізми роботи соціального педагога щодо налагодження партнерських стосунків у колективах підлітків вивчені недостатньо ґрунтовно. Ці аспекти й послужили поштовхом до написання статті.

Актуальність нашого дослідження обумовлена тим, що підлітковий колектив відіграє все більшу та вагомішу роль у формуванні ціннісних орієнтацій, мотивів, потреб, установок та поведінки усіх його учасників але не завжди цей вплив є позитивним та бажаним для підлітка його найближчого оточення та суспільства загалом. Тому важливим є обґрунтування основних професійних шляхів (методів) роботи соціального педагога щодо формування та згуртування суспільно-корисного та позитивно-ціннісного учнівського колективу.

Метою статті є вивчення психолого-педагогічних аспектів сутності учнівського колективу та дослідження основних методів згуртування учнівського колективу у професійній діяльності соціального педагога.

Насамперед вважаємо за доцільне провести короткий аналіз та встановити сутність наукової категорії «колектив». Отже, колектив (від лат. «поєдную») – найвищий рівень розвитку групи, яка ґрунтується на спільній позитивній меті, діяльності, взаєморозумінні та прагненні допомагати один одному. Тоді як шкільний колектив – «це об'єднання школярів, які прагнуть у своїй спільній діяльності досягнути соціально важливих та колективно-особистісних цілей, створення сприятливих умов для задоволення інтересів та потреб кожного вихованця з урахуванням його індивідуальних особливостей» [9, с. 294].

У середньому шкільному віці колектив учнів стає тим безпосереднім середовищем, який має найбільший вплив на формування моральної сфери підлітка, його поглядів, оцінок, моральних переживань і найважливіших якостей його особистості. Серед усіх вікових верств саме підлітки надзвичайно схильні до впливу групи, і під час прагнення бути прийнятими однолітками, вони часто поступаються власними особистими переконаннями та установками. Діти даної вікової категорії відчувають велике занепокоєння, якщо їх авторитет чи популярність у класному колективі піддається сумніву чи небезпеці. У зв'язку з таким підходом школярі підліткового віку уникають спілкування з тими товаришами та однокласниками, які будь-яким чином відхиляються в своїх переконаннях від групи. Дуже важко вони переживають конфлікти в тому випадку, якщо думка групи розходиться з їх власною, і відчувають велике задоволення, якщо думка групи збігається з думками, які прийняті сім'єю підлітка й вчителями. «Емоційне благополуччя» підлітка все більше і більше починає залежати від того місця, яке він займає в колективі однолітків. Ми повністю поділяємо думку Л. Божович [2] стосовно того, що судження й оцінки товаришів починають набувати для них особливо великого значення, навіть більшого, ніж оцінки вчителів та батьків.

Пізнаючи інших людей, підліток пізнає самого себе і формується як особистість. У цілому саме група і люди, що її утворюють, є для індивіда своєрідним дзеркалом, кожне з яких по-своєму відображає його власне «Я». Точність, глибина відображення якостей особистості в групі прямо залежать від інтенсивності, відкритості, різнобічності спілкування цієї особистості з іншими членами групи. Таким чином школяр, оцінюючи успішність товаришів у навчанні, не може не порівнювати її із власними успіхами і здібностями, а також оцінюючи доброзичливість чи недоброзичливість у взаєминах однокласників, намагається зробити висновок щодо власних рис характеру. Залежно від своїх ціннісних орієнтацій він прагне коригувати поведінку в стосунках з іншими.

У різних відносинах в колективі школярі проявляють свої як «позитивні», так і «негативні» риси, тому для забезпечення позитивного впливу групи на особистість важливо

забезпечити сприятливі міжособистісні стосунки в групі (класі) [8, с. 442–444]. Умовою успішного функціонування колективу є рівень його групової згуртованості. Групова згуртованість – утворення, розвиток і формування зв'язків у групі, які забезпечують перетворення зовні заданої структури на психологічну спільність людей, психологічний організм, який живе за своїми нормами і законами відповідно до своїх цілей і цінностей [6, с. 345]. Як аргументовано доводять М. Варій та В. Ортинський «стабільність і згуртованість групи залежить від того, наскільки підліток має змогу самоствердитися, самовизначитися, знайти в ній емоційний захист» [3, с. 214].

У практичному аспекті для того аби підвищувати рівень групової згуртованості колективу підлітків соціальному педагогу необхідно спершу дослідити соціальну ситуацію розвитку колективу за допомогою методів спостереження, експерименту, анкетування, бесіди, аналізу продуктів діяльності та різноманітних діагностичних методик (соціометрична техніка Дж. Морено, визначення індексу групової згуртованості Сішора, експрес-методика оцінки соціально-психологічного клімату в колективі (А. Михайлюк, Л. Шарило), тест сприймання індивідом групи (Є. Мосейко, Н. Нелісова) [4]. Після опрацювання отриманих результатів фахівець повинен організувати свою практичну діяльність таким чином, щоб спрямувати її на покращення соціально-психологічного клімату в учнівському колективі.

На основі аналізу напрацювань фахівців [1; 5; 7], до основних практичних методів роботи соціального педагога щодо налагодження партнерських стосунків у підліткових колективах відносять:

□ ігри-драматизації у яких школярі не просто копіюють окремі аспекти життя дорослих, а творчо осмислюють та відтворюють їх, виконуючи певні ролі та ігрові дії;

□ ігри за правилами (дидактичні, рухливі), що створені дорослими з виховною метою, побудованою на програмному змісті, дидактичних завданнях [7, с. 166–168];

□ тренінг, як одна із найбільш ефективних форм навчання (стилі проведення та способи організації тренінгу має бути зорієнтований на створення сприятливої психологічної атмосфери та поваги до думки кожного учасника) [5, с. 162– 63];

□ мінілекції – вербальне подання необхідної інформації у стислій та лаконічній формі (завдання лектора – донести свої знання до групи, а завдання групи – прийняти та зберегти ці знання) [5, с. 168–171];

□ «мозковий штурм» як метод практичного розв'язання проблем, пов'язаних із взаєминами у колективі [1, с. 53–54];

□ рольова гра – спосіб розширення досвіду учасників тренінгу шляхом створення несподіваної ситуації, в якій пропонується прийняти роль когось з учасників і потім напрацювати спосіб, який дозволить привести цю ситуацію до логічного завершення [5, с. 168–171];

□ аналіз та обговорення ситуацій з проблем міжособистісного спілкування (моделювання проблемних ситуацій, що вимагає від підлітків колективних пошукових зусиль, прояву індивідуальних здібностей, творчих сил) [1, с. 54–55].

Обравши один чи декілька із вище перерахованих методів згуртування колективу, соціальний педагог завжди повинен контролювати процес створення, проведення і аналізу відповідної діяльності групи. Найголовніше, що повинен робити фахівець, – це демонструвати впевненість в успішності спільної діяльності.

Отже, у процесі дослідження означеного кола проблем, ми прийшли до **висновку**, що підлітковий колектив є складним, багатограним та цілісним утворенням, що має вагомий вплив на кожного учасника, формуючи його як особистість. Наскільки ціннісним та важливим буде колектив у житті підлітка залежить як від його структури, особливостей учасників, а також від тієї діяльності, яка реалізується у межах загальноосвітнього навчального закладу безпосередньо класними керівниками чи соціальними педагогами й практичними психологами. У своїй практичній діяльності соціальний педагог може використовувати широкий арсенал методів та засобів формування партнерських стосунків, які спрямовані на згуртування учнівських колективів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бісик Н. М Підготовка майбутніх учителів до формування культури міжособистісних взаємин старших підлітків: методичний посібник / Н.М. Бісик. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2005. – 92 с.

2. Божович Л. І. Значення колективу для підлітків і їх прагнення знайти в ньому своє місце / Л. І. Божович // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://medbib.in.ua/znachenie-kollektiva-dlya-podrostkov-39945.html>. – Загол. з екран. – Мова. укр.
3. Варій М.Й. Основи психології і педагогіки: Навчальний посібник / М.Й. Варій, В.Л. Ортинський. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 376 с.
4. Зайченко М.В. Психолого-педагогічна характеристика учнівського колективу / М. В.Зайченко // Соціальний педагог. – 2009. – №7. – С. 37.
5. Зверева І.Д. Соціальна педагогіка: теорія і технології / І.Д. Зверева – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 316 с.
6. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія: Посібник / Л.Е. Орбан-Лембрик – К.: Академвидав, 2003. – 448 с.
7. Павелків Р.В. Дитяча психологія: Навчальний посібник / Р.В. Павелків, О.П. Цигипало – К.: Академ – видав, 2008. – 432 с.
8. Скрипченко О.В. Загальна психологія: Підручник / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. – К.: Каравела, 2009. – 464с.
9. Якса Н.В. Основи педагогічних знань: навч. посіб. / Н.В. Якса – К.: Знання, 2007 – 358 с.

Грицишин М.

Науковий керівник – проф. Кодлюк Я. П.

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ПІДРУЧНИКІВ ДЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Постановка проблеми. Домінантною ознакою розбудови національної системи шкільної освіти визнано її варіативність, що знаходить своє відображення у створенні альтернативних підручників, навчальних та навчально-методичних посібників. Відтак актуалізується проблема шкільної літератури, що відображається у недостатній розробленості підходів до аналізу альтернативних підручників з метою вибору досконаліших в умовах сучасної шкільної освіти.

Аналіз останніх досліджень. Наявний науковий фонд свідчить про те, що проблема дослідження дидактичних основ побудови навчальної книги вивчалася аспектно. Дослідження обраної нами проблеми проводили відомі педагоги минулого, серед них Я. А. Коменський – основоположник теорії навчальної книги та К. Ушинський; значний внесок у становлення та розвиток теорії шкільного підручника зробили Т. Лубенець, Н. Менчинська, Є. Перовський, В. Сухомлинський та ін. Концепція сучасного підручника обґрунтована у дослідженнях вітчизняних (Н. Бібік, Я. Кодлюк, В. Редько, О. Савченко) та зарубіжних (В. Безпалько, В. Бейлінсон, Д. Зуєв, І. Лернер, Ф. - М. Жерар та К. Роеж'єр) науковців.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є визначення наукових підходів до аналізу альтернативних підручників для початкової школи.

Основна частина. Враховуючи сучасний рівень розвитку педагогічної науки і стан педагогічної практики та місце у цьому процесі навчальної книги, Я. Кодлюк вважає, що *шкільний підручник* – це вид навчальної літератури, який репрезентує знання і види діяльності з конкретного навчального предмета відповідно до державних стандартів освіти та вимог навчальної програми з урахуванням особливостей цього предмета (його домінуючої функції), типу школи, вікових особливостей учнів і будується на засадах домінуючої концепції навчання [4, с. 14].

Раніше, починаючи з 30-х років ХХ століття, в нашій країні існували стабільні підручники, тобто єдині для кожної навчальної дисципліни протягом тривалого часу. Однак учені стверджують, що в сучасних умовах право на існування мають не стабільні, а варіативні підручники, які відрізняються певними підходами до розкриття навчального матеріалу, а також глибиною його висвітлення [4, с. 225]. В межах варіативності навчальної літератури існують *альтернативні* (паралельні) підручники, які виступають носіями змісту освіти з окремої освітньої галузі, але реалізують різні технології пред'явлення знань.

Таким чином, *спільними ознаками* альтернативних підручників є те, що вони:

- розроблені для одного навчального предмета або інтегрованого курсу;
- відповідають навчальній програмі з предмета, а відтак вимогам Державного стандарту початкової загальної освіти;
- рекомендовані МОН України.